

Pakkoruotsia ja sivistysnälkää

Oppikoulu sitkeän kieliriidan areenana nuoren tasavallan aikana

Valtiovalta pyrkii mukauttamaan ja ohjaamaan kansalaisyhteiskunnan mahdollisimman monin keinoin. Hyvin tehokas tapa hallita alamaisia on säädellä sekä yhteiskunnalle välttämättömiä että myös kansalaisia kiinnostavia ja palvelevia instituutioita. Koululaitos on yksi tällainen keskeinen instituutio. Ruotsinvallan aikana valtiovalta valvoi jo koulua kirkon ja kielen avulla. Autonomian ajalla kirkko ja ruotsin kieli joutuivat luopumaan määräävästä asemastaan kansanopetusta laajennettaessa, mutta toisaalta Venäjä juurrutti omaa kieltään mm. oppikouluihin ja seminaareihin varsinkin routavuosien aikana.

Suomen itsenäistyminen antoi mahdollisuuden kehittää yhteiskunnan instituutioita. Katsottiin, että myös sivistys on hyvin tärkeä nuoren tasavallan henkiselle ja aineelliselle tulevaisuudelle. Väestön sivistystasoa nostettiin mm. ottamalla käyttöön oppivelvollisuus ja perustamalla uusia oppikouluja etenkin maaseudulle.

Moderni hallitusmuotomme v. 1919 pyrki kansanvallan turvaamiseen. Sitä tarkennettiin muilla laeilla. Vuoden 1922 kielilain oletettiin myös rauhoittavan 1800-luvulla puhjennun kieliriidan. Monet nationalistit katsoivat, että samaa kieltä puhuvat muodostivat kansan. Suomessa tämä asia kulminoitui 1800-luvun puolen välin jälkeen fennomaanien ja svekomaanien kiistoihin. Vuoden 1922 kielilaki ei kuitenkaan taltuttanut kytevää paloa, jota entisten kiistojen lisäksi lietsoivat kotimaiset ja ulkomaiset aatteet ja levottomuudet. Jo vuoden 1918

---

sisällissotamme oli hiljentänyt äärivasemmiston ja nostanut vallankahvaan porvariston, jonka suomenkielinen äärioikeisto pyrki ärhentelemään kansallisella uholla.

Oppikoulujen valtiollistaminen

Monet yksityiset oppikoulut olivat ajautuneet tukalaan taloudelliseen asemaan itsenäisyyden alussa, koska ensimmäisen maailmansodan aiheuttama inflaatio oli alentanut valtiontuet olemattomiksi eivätkä koulut voineet korottaa oppilaiden luku-kausimaksuja kohtuuttoman suuriksi. Asiaa alettiin korjata vuoden 1919 keväällä uudella yksityisoppikoululaille ja valtionavulla. (Ks. Männistö 2008, s. 76.) Valtio ryhtyi myös lisäämään omien oppikoulujensa määrää saadakseen riittävästi koulutettuja henkilöitä kasvaneeseen hallinnon ja talouselämän tarpeeseen. Oppikoulujen valtiollistaminen törmäsi kieliriitaan, sillä suomenkielisiä opinahjoja oli väestösuhteen mukaan huomattavasti vähemmän kuin ruotsinkielisiä oppikouluja.

Valtiollistamissuunnitelmissa oli otettu Hufvudstadsbladetin mukaan huomioon vain valtakunnallinen väestömäärä, mutta ei paikallisia kielisuhteita. Esimerkiksi ruotsinkielisellä Pohjanmaalla Vaasan ruotsinkielinen lyseo ei yksin pystynyt tyydyttämään valtavaa sivistystarvetta. Eri kieliryhmien oppilaskustannukset erosivat vain 4 % ruotsinkielisten eduksi. (Hbl 14.1.1921). Ruotsinkielisten mielestä valtio tuki herkemmin suomenkielisiä oppikouluja. Esimerkiksi Nykarleby samskola ei ollut saanut valtiolta lisärahoitusta, mutta Lavian yhteiskoulu oli saanut, vaikka viimeksi mainitussa “oli huonompia oppilaita ja vaikka se oli nuorempi kuin Nykarleby samskola”. (Hbl 30.1.1921).

Oppikoulujen kieliriita kärjistyi usein eduskunnan päättäessä valtion talousarviosta. Vuoden 1923 lopulla kiisteltiin mm. kielisuhteiden mukaisesta koulutustarpeesta. Suomenkielisten mielestä ruotsinkielisiä oppikouluja oli 1/4 liikaa, koska näi-

den määrä oli vain 11 % väestöstämme. Seuraavassa tilastossa nähdään valtion ja yksityisoppikoulujen kielisuhteet ja määrät lukuvuonna 1923-1924 (Kiuasmaa 1982, s. 231, Hbl 7.12.1923, US 3.1.1924).

koulut	ruotsinkieliset	suomenkieliset	yhteensä
valtion	17	49	66
yksityiset	31	90	121
yhteensä	48	139	187

Ruotsinkielisten oppikoulujen määrä oli lähes 1/4 kaikkien oppikoulujen määrästä. Toisaalta ruotsinkieliset vetosivat, että heidän kouluissaan oli enemmän luokkia kuin suomenkielissä kouluissa ja ettei valtio välittänyt heidän koulujensa talousahdingosta. Tästä esimerkkinä oli Kristiinankaupungin suomenkielisen yhteiskoulun siirto valtion hallintaan ruotsinkielisellä seudulla, jossa yhtäkään tämän kieliryhmän koulua ei ollut valtiollistettu. Sen sijaan Kristiinankaupungin ruotsinkielisen yhteiskoulun siirto valtiolle jäi eduskunnassa kahden äänen päähän, mutta jonkinlaisena lohdutuksena se sai 1 milj. mk rakennusavustusta RKP:n ja SDP:n esityksestä. (VP 1923 ptk II 30.11.1923 s. 1384-1405, Hbl 7.12.1923).

Kokoomuksen Uuden Suomen mielestä useilla suurilla "suomalaisilla" yhteiskouluilla oli paljon tarpeellisempi sivistystarve kuin Kristiinankaupungin kuihtuvalla "ruotsalaisella" koululla eikä näitä suomalaiskouluja otettu valtiolle. Lisäksi esimerkiksi Helsingissä suuri joukko hyväksyttävästi pääsykokeen suorittaneita ei ole mahtunut tilanpuutteen vuoksi oppikouluihin, joten näivettyvän ruotsalaiskoulun valtiollistaminen olisi ollut epäoikeudenmukaista. Lehti ei kannattanut myöskään Kristiinankaupungin ruotsalaiskoululle annettua "sovitteluavustusta", koska oppilaitos oli vuokrannut tilojaan kansa-

---

koululle ja koska toisaalta julkiselta vallalta ei herunut apua edes niille helsinkiläisille kouluille, joiden lukuisat oppilaat joutuivat jatkuvasti sietämään vuorolukua luokkapulan vuoksi. Valtion omatkin koulut toimivat huonommissa oloissa kuin nyt avustettu ruotsalaiskoulu eikä “kapinan” jälkeen palaneen Tyrvään suuren yhteiskoulun (nyk. Vammalan lukio) rakentamiseen ollut löytynyt lainaa vieläkään, Uusi Suomi valittaa. (US 7.12.1923).

Kielikiistan osapuolet tulkitsivat jopa hallitusmuodon kieli-tasa-arvoa eri tavalla (AsK 1919/ 94, 17.7.1919 § 14). Suomenkielisten mielestä molempien väestöryhmien sivistys-tarpeet oli tyydytettävä samanlaisin perustein. Uuden Suomen mukaan esimerkiksi ruotsinkielisiä valtion kouluja ja valtion tukemia yksityiskouluja oli suhteettoman paljon suomenkieli-siin verrattuna. Valtion velvollisuus oli kustantaa “oppikoulu-sivistystä” kaikille eikä vain vähemmistölle. Siksi yksikieli-sillä alueilla ei pitäisi olla toiskielisiä kouluja. Valtion oppi-kouluja saisi olla vain kielisuhteen mukaan, koska valtio mak-soi jopa 70 % yksityisoppikoulun menoista. Koska valtio ei pikaisesti voi perustaa uusia oppikouluja eikä ottaa haltuunsa yksityiskouluja, niin valtionapua tulisi maksaa isoja kouluja tukevan oppilasmääräsuhteen perusteella. Lehti korostaa, että kieliryhmästä riippumatta valtion oli huolehdittava lahjakkaista oppilaista. (US 3.1.1924).

Ruotsinkieliset katsoivat, että heidän asemansa tulee turvata hallitusmuodon mukaan tasavertaisesti. Tämä käy ilmi Huf-vudstadsbladetin pääkirjoituksessa 31.1.1924, jolloin lehti tarkastelee Tulenheimon komitean ruotsinkielisen väestön oi-keuksia ja asemaa koskevaa mietintöä. Lehteä ei miellyttänyt komitean ehdotus, jonka mukaan ruotsinkieliset kansankäräjät päättäisi oppilasluvun ja väestösuhteen perusteella heidän valtionapunsa. Väestölukuperustaista valtionavustusta Hufvuds-tadsbladet piti pienten koulujen “häikäilemättömänä kuoliniskuna ja ruotsinkielisen sivistyksen laskuna”. Sen sijaan se halusi

säilyttää komitean sosiaalidemokraattisen jäsenen professori Väinö Voionmaan tavoin vallitsevan järjestelmän.

Lehti tukeutuukin perustelussaan Väinö Voionmaan kannanottoon, jonka mukaan ruotsinkielisten oppikoululaisten aiempi suuri määrä oli johtunut ruotsinkielisen väestön kaupunkikeskeisyydestä sekä keski- ja yläluokkaisesta yhteiskuntarakenteesta (KM 20/1923 s. 84-86). Näin on edelleen Hufvudstadsbladetin mielestä, mitä se perustelee ruotsinkielisten suurella veronmaksuosuudella. Esimerkiksi Helsingissä he maksoivat lähes kaksi kertaa enemmän veroja kuin suomalaiset ja koko maan veroista jopa neljäsosan. Kuitenkin ruotsinkielinen lapsi aiheutti vain vajaa prosentin suuremman kulun yhteiskunnalle kuin suomenkielinen oppikoululainen. (Hbl 31.1.1924).

Ruotsinkielisten oppikoululaisten asema ei ole Uuden Suomen mukaan uhattuna, sillä heidän koulujensa määrää ei ollut vähennetty eikä heidän koulumenojaan supistettu. Heidän oppikoulumenonsa olivat lukuvuonna 1921-1922 jopa yli 25 % valtion kaikista koulumenosta. Lehti vetoaa jälleen hallitusmuodon 14 §:ään, jonka mukaan valtio tyydyttää molempien kieliryhmien sivistystarpeet. (US 7.2.1924). Se katsoo, ettei ruotsinkielisille pitänyt antaa Tulenheimon komiteanmietinnössä ehdotettua kulttuuriautonomiamia. Vaikka lehden kannanotto on samanlainen kuin ruotsinkielisen Hufvudstadsbladetin, niin sen mielestä aivan samoin voitaisiin antaa kulttuuriautonomia SDP:lle, joka voisi toteuttaa omanlaistansa opetustointia (US 8.2.1924).

Helsingin yliopiston valtio-oikeuden professori Robert Hermanson oli esittänyt komitean vastalauseessaan, että jokaisen täysi-ikäisen täytyisi valita oma kieliryhmänsä. Uusi Suomi vertaa kielivalintaa uskontoon, jonka valinta oli vapaaehtoinen. Sivistystarve tulisi olla lehden mielestä oppikoulujen valtionavun perustana eivätkä veromäärät kuten ruotsinkielisellä Robert Hermansonilla. Hän esitti, että ruotsinkielisten tulisi saada enemmän valtiolta kouluavustusta, koska he ja

---

heidän omistamansa suuryritykset maksavat valtionverojakin suomalaisia enemmän (KM 20/1923 s. 59-80, US 13.2.1924).

Ruotsinkieliset olivat tyytyväisiä A. K. Cajanderin virkamieshallituksen (tammikuu – toukokuu 1924) kaavailemista yksityisoppikoulujen valtiollistamisista. Valtionapujen perustana ei saisi olla vain kielellinen väestösuhde, vaan oikea arviomittari olisi oppikoulun oppilasluku. Vuosina 1918-1923 valtio oli ottanut haltuunsa vain 14 ruotsinkielistä luokkaa, mutta peräti 97 suomenkielistä. Seuraavan viiden vuoden 1925-1929 aikana ainakin 21 ruotsinkielistä luokkaa tulisi valtiollistaa, että alueellisesti voitaisiin tasata luokkakokoja ja sivistystarvetta. (Hbl 27.3.1924). Ruotsinkielisillekin edullisen oppikoulujen valtiollistamissuunnitelman oli tehnyt ammattiministerien hallitus. Puoluepoliitikoista koostuva hallitus olisi painottanut ruotsinkielisten yksityiskoulujen valtiollistamista vähemmän kuin kyseinen hallitus.

Ruotsinkieliset varmistivat oppikoulupaikkojaan suomenkielisiä useammin käymällä ns. valmistavaa koulua. Tämän vuoksi monet suomenkieliset pitivät valmistavia kouluja oikotienä oppikoulu-uralle. Kansakoulua oli käytävä vähintään neljä lukuvuotta, ennen kuin saattoi pyrki oppikoulun alimmalle luokalle. Sen sijaan valmistavaa koulua riitti kolme vuotta, jonka aikana keskityttiin nimenomaan oppikoulun pääsytehtäviin jättämällä kokeessa tarpeettomat aineet kuten luonnontieto ja käsityö pois. Vuonna 1925 oli enimmillään 73 valmistavan koulun yhteenlasketusta 3500 oppilaasta 1700 ruotsinkielisiä (Männistö 2007, 17). Oppikoulun ensimmäiselle luokalle pyrki tällöin noin 500 ruotsinkielistä. Helsingin Sanomat väitti, että ruotsinkieliset oppikoulut olivat ottaneet vastoin kouluviranomaisten kantaa oppilaita suoraan kouluunsa. Tätä etuoikeutta lehti ei pitänyt rehtinä toimintana. (HS 28.8.1926).

Todellisuudessa ruotsinkielisistä valmistavista kouluista suoraan oppikouluihin otetut olivat marginaalinen ilmiö, sillä koko maassa 4400 ruotsinkielistä pyrki oppikouluun vuonna

1925. Näistä halukkaista hylättiin 400 ja lisäksi tilanpuutteen vuoksi 300 oppilasta jäi koulun ovien ulkopuolelle. Vastaavasti suomenkielisiä koululaisia pyrki 22500, joista hylättiin pääsykokeissa 4400 ja 1400 ei mahtunut ensimmäiselle luokalle. (ks. esim. US 20.4.1927). Toisaalta suomenkielisten kiukun voi ymmärtää, koska yllä mainittujen lukujen perusteella ruotsinkielisen oppilaan oli lähes kaksi kertaa todennäköisempää päästä oppikouluun kuin suomenkielisten, vaikka ei oteta huomioon edes lapsen vanhempien taloudellista asemaa.

Suuri ongelma oli suomenkielisten vanhempien yltynyt halu kouluttaa lapsiaan aiempaa enemmän, mitä oli omalta osaltaan ruokkinut vuonna 1921 alkanut pakollinen oppivelvollisuus. Suomenkieliset kokivat ruotsinkieliset etuoikeutetuiksi, koska näitä oli valtionkoulujen oppilaina suhteellisesti enemmän kuin suomalaisia. Monet suomenkielisistä olisivat ratkaisseet ongelman lakkauttamalla ruotsinkielisiä oppikouluja. Säästyneillä varoilla olisi vastaavasti otettu valtion haltuun suomenkielisiä yksityisiä oppikouluja. Asiaa perusteltiin mm. valtionapujen epätasaisella jakaumalla: lukuvuonna 1925-1926 ruotsinkielinen yksityisoppikoululainen maksoi yhteiskunnalle kolmasosan enemmän kuin suomenkielinen.

Valtio ei ottanut haltuunsa enää 1920-luvulla kuin pari ruotsinkielistä yksityiskoulua, mutta suomenkielisiä kymmenkertaisen määrän. Uuden Suomen mielestä oli syytä jatkaa samalla tavalla ja myös Hufvudstadsbladetin sekä ruotsinmielisten oli turha rahinöidä valtion toimenpiteitä ja luonnollista väestökehitystä vastaan. (US 20.4.1927 uutinen: Oppikoulujen ja etenkin oppilaiden luku kovin lisääntynyt. US 20.4.1927 pk). Ruotsinkielisten oppikoululaisten määrä nousi 1920-luvun alkupuolella vain 10 % eli korkeimmillaan 10 075:een, kun vastaavasti suomenkielisten oppilaiden määrä kasvoi yli 30 % eli 34 568:aan (STVK 1940, 226-227).

Eduskunnassa keskusteltiin useaan otteeseen maalaisliiton edustajan Paavo Saarisen aloitteen pohjalta ruotsinkielisten ja

suomenkielisten oppikoulujen tasavertaisuudesta. Eduskunta hylkäsi aitosuomalaisen Saarisen aloitteen (VP 1926 ptk II 15.12.1926 s. 1851-1871). Monet suomenmieliset olivat närkästyneet yllätyksellisestä tuloksesta, sillä sosiaalidemokraatit (SDP) ja kommunistit (Sosialistinen työväenpuolue) äänestivät RKP:n kannan mukaan. Edistyspuolueen pää-äänenkannattaja Helsingin Sanomat katsoi, että SDP:n hankki näin ruotsinkielisten tuen Väinö Tannerin johtamalle vähemmistöhallitukselleen ja halusi hallita suomalaisuuden kustannuksella (HS 21.6.1927, vrt. Hbl 21.12.1926).

Oppikoulumenojen tasavertaisuus tuli uudelleen esille loppusyksystä 1927. Eduskunnan sivistysvaliokunnassa ja myös täysistunnossa kansanedustajat hylkäsivät jälleen Saarisen anomusehdotuksen, jossa vaadittiin kielelliseen tasavertaisuuteen perustuvia oppikoulujen valtionapuja (VP 1927 ptk I 22.11.1927 s. 886-896). Vasemmisto äänesti RKP:n kansanedustajien rintamassa. Helsingin Sanomat ajatteli Saarisen tavoin: suomenkielisten tulisi saada 90 % ja ruotsinkielisten 10 % koko valtionavusta väestön mukaan eikä kuten nyt 75 % ja 25 %. Lisäksi ruotsinkielisiä oppikouluja voitaisiin yhdistää ja vastaavasti perustaa uusia suomenkielisiä oppikouluja sekä valtiollistaa entisiä. "Suomenkieliset ovat köyhempiä ja he tarvitsevat ruotsinkielisiä enemmän edes tasavertaista tukea", lehti kommentoi ja intoili uusien valtionapualoitteiden puolesta. (HS 12.11.1927).

Ruotsinkieliset alkoivat huolestua 1920-luvun lopulla väestömäärästään ja samalla myös oppikoulupolitiikastaan. Heille syntyi vähemmän lapsia kuin suomenkielisille ja lisäksi heitä muutti pois Suomesta. Nämä tekijät alkoivat helpottaa oppikoulujen kielikiistoja. Ruotsinkieliset tarvitsivat enää lisää opiskelupaikkoja kaupunkioppikouluihin, sillä maaseutukouluja oli perustettu sopiva määrä. (Hbl 7.2.1929). Ilmiö ei ollut uusi. Kun 1920-luvun alussa suomenkieliset tarvitsivat oppivelvollisuuslakia, niin ruotsinkieliset kunnat olivat jo ai-

emmin perustaneet vapaaehtoisesti riittävästi kansakouluja.

Ruotsinkielisten määrän supistuminen näkyi ennen muuta “maaseutukaupungeissa”. Svenska mellanskola i Uleåborgin oppilasmäärä oli tippunut 54:ään vuonna 1927. Tätä maalaisliittolainen Juho Sunilan vähemmistöhallitus piti liian alhaisena ja esitti koulun lakkauttamista. Sama koalitio, joka edellisvuonna oli estänyt kielivähemmistön kouluaseman heikentämisen, pystyi nyt eduskunnan valtiovarainvaliokunnassa torjumaan oululaiskoulun lakkauttamisen.

Helsingin Sanomat ihmetteli, miten valtion omaa Oulun koulua voitiin hoivata puolet vähäisemmällä oppilasmäärällä kuin suomenkielistä pienintä oppikoulua ja vielä kaksi ja puoli kertaa korkeimmilla kustannuksilla kuin yleensä keskikouluja. Moinen valtion varojen tuhlailu kertoi lehden mielestä ruotsinkielisten suurista etuoikeuksista. Äänestäminen RKP:n rintamassa kertoi puolestaan sosiaalidemokraattien antaneen korvapuustin suomalaisuudelle ja asiallisuudelle. (HS 5.12.1928).

Uusi edistyspuolueen ja ammattiministerien Oskari Manteleen hallitus ja opetusministeri Lauri Ingman palauttivat muutaman kuukauden kuluttua suomenkielisille tasavertaisuususkon, kun kouluhallitus pantiin tutkimaan Oulun koulun tarpeellisuutta. Ruotsinkieliset luonnollisesti närkästyivät näin nopeasta toiminnasta, minkä Helsingin Sanomat puolestaan näki todellisuudentajun ja historiallisen kehityksen ymmärryksen puutteena. (HS 7.3.1929). Oman koulunsa, Svenska mellanskolan i Uleåborgin, valtio sai lakkautettua asteittain vuodesta 1933 alkaen. Samalla kuitenkin perustettiin luokka luokalta yksityisoppikoulu, Svenska privatskolan i Uleåborg, joka toimii nykyäänkin. (Teperi – Salminen 1993, 428).

Oppikoulujen valtiollistamiskeskustelu tyrehtyi pulavuosien ajaksi. Eduskuntavaalit innoittivat vielä varsinkin suomenmielisiä ja suomenkielisiä tarttumaan keskusteluun väitetystä ruotsinkielisten suosimisesta. Kokoomus uskoi

keräävänsä ääniä kieli- ja koulupolitiikallaan. Vuoden 1933 vaaliohjelmassaan se korosti, että oppikoulujen lukumäärän tulisi perustua väestömäärien mukaiseen suhteeseen (Borg 1965, 241).

Samaa toisti kulttuuripersoona, kirjallisuuden professori V. A. Koskenniemi avauspuheessaan kokoomuksen järjestämässä vaalitulaisuudessa v. 1936. Suomen Sosialidemokraatti otti hanakasti kantaa Koskenniemen provosoiviin lausuntoihin. Koskenniemi vaati esimerkiksi lopettamaan ruotsinkielisiä puoltavaa “oppikoulusivistystä vähentämällä heidän oppikoulujaan ja lisäämällä vastaavasti suomenkielisiä kouluja”. Lehti korosti, että Koskenniemi ei muistanut ruotsinkielisten asuinpaikkoja eikä heidän äidinkieltään, mutta suosi porvariston lapsia. Sosialidemokraatti piti V. A. Koskenniemen oppikouluohjelmaa samanlaisena “kuin Saksan natseilla, jotka sovittivat arjalaispykäläänsä käytäntöön”. (SS 10.3.1936).

Etelä-Pohjanmaalla ilmestynyt maalaisliittolainen Ilkka huolestui vuonna 1936 uudesta eteläpohjalaisen Svenska samskolan i Kristinestadin valtiollistamisesityksestä, jonka oli tehnyt RKP:n edustaja professori Ernst Estlander (VP 1936 liitteet IV s. 338-340). Eduskunnan sivistysvaliokunnan myötäilevä kanta ärsytti Ilkkaa, koska edes suomenkielisiä kouluja ei ollut vähään aikaan valtiollistettu ja koska ruotsinkielisillä oli muutenkin suhteellisesti paremmat etuudet kuin suomenkielisillä. Asia oli syytä tuoda hallituksen pohdittavaksi (Ilkka 1.11.1936). Ilkka halusi luonnollisesti ratkaista valtiollistamiskysymyksen ensin omien puoluelaistensa miehittämässä vähemmistöhallituksessa, jonka opetusministeri oli myös oman puolueen mies, rovasti Antti Kukkonen. Koulua ei saatu valtiollistettua (VP 1936 ptk II 8.12.1936 s. 910), vaan se jatkoi edelleen kaupungin omana kouluna.

Turun ruotsinkielisten lyseoiden yhteinen oppilasmäärä oli supistunut luvuonna 1935-1936 alle 350 koululaiseen, minkä vuoksi niitä esitettiin yhdistettäväksi. Uusi Suomi olisi pitänyt

perusteltuna lakkauttaa samalla myös Turun ruotsinkielinen tyttölyseo. Sen sijaan yhdistettävän koulun jatkajaksi suunniteltua linjajakoista lyseota sekä Uusi Suomi että Hufvudstadsbladet pitivät klassillisen sivistyksen aliarvioimisena. Lehdet muistuttivat, että Saksassa, Ruotsissa, Englannissa, Ranskassa ja Unkarissa arvostettiin, päinvastoin kuin täällä, klassillista koulutusta ja jopa kolmessa viimeksi mainitussa maassa oltiin lisäämässä klassillisia opintoja. (US 4.9.1937). Suunnitelluista Turun ruotsinkielisten koulujen “saneerauksista” toteutui ennen sotia vain osa: Reallyceet i Åbon liitettiin keskiaikaiset juuret omaavaan Svenska klassiska lyceum i Åboon vuonna 1938.

Puolueet kannattivat oppikoulujen valtiollistamista hyvin usein enemmän kielellisten kuin taloudellisten tekijöiden vuoksi. Vain kokoomuksen vuoden 1936 vaaliohjelmassa määriteltiin selkeästi, että valtion oli ylläpidettävä oppikouluja väestömäärien mukaisessa suhteessa. Maalaisliittokin oli perustamisvuosinaan korostanut oppikoulujen määrän rajoittamista, jottei syntyisi oppinutta köyhälistöä (Borg 1965, 84).

RKP vaati perustamisohjelmassaan vuonna 1906 ja kaikissa muissakin puolueohjelmissaan riittäviä valtionapuja ruotsinkielisille oppilaitoksille, mutta oppikoulujen valtiollistamista niissä ei esitetä. Samoin edistyspuolue ja SDP eivät mainitse ohjelmissaan oppikoulujen siirtämisestä valtion hallintaan. (Ks. Borg 1965, 32, 139, 190, 271). Käytännön poliittinen tilanne, ennen muuta vaalit ja valtion budjettikeskustelu, näyttävät usein vaikuttaneen merkittävästi puolueen ja sen lehtien oppikoulupoliittisiin kannanottoihin.

Ruotsin kielen ja muiden kielten opetus

Kokoomuslainen opetusministeri, suomen kielen professori E. N. Setälä ehdotti vuonna 1925, että ruotsinkielisten lukioiden kullekin luokalle lisätään yksi vuosiviikkotunti suomen kieltä ja

---

että ylioppilaskokeessa tämä kielikoe kirjoitetaan muiden vieraiden kielten tapaan ruotsista suomeksi ja päinvastoin. Kokoomuksen Uusi Suomi innostui uudistuksesta, koska tämä tukisi käytännön virkauralle aikovia. Esimerkiksi kadettikouluun pyrkineiden ruotsinkielisten heikko suomen taito oli herättänyt huomiota. Lehti pani “tyytyväisyydellä merkille” ruotsinkielisten rehtorien myönteisen suhtautumisen uudistusesitykseen. (US 13.5.1925).

Suomenkieliset väittivät, että ruotsinkielisen sanomalehdistön harjoittama “kieli- ja kansalliskiihotus” sai heidät vaatimaan ruotsin kielen poistamista oppikouluistaan ja ruotsinkielisen Helsingin yliopiston suomalaistamista. Ruotsia äidinkielenään puhuvia pidettiin etuoikeutettuina muihin kieliin nähden, vaikka ruotsilla ei pärjännytkään Euroopassa. Helsingin Sanomat kysyy: “Mitä tapahtuisi ruotsinkielisille oppikouluille, jos niistä vastaavasti poistettaisiin suomen opiskelu?” Lehti itse vastaa: “Asiasta ei ole kuulunut, mutta se voisi johtaa muurin syntymiseen suomen- ja ruotsinkielen välille.” Lisäksi ruotsinkielen eliminoijat aliarvioivat kyseisen kielen opettamisen sivistysmerkityksen sekä historiamme ja yhteiskuntamme synnyn ruotsinkieliseltä pohjalta. Vähintään 8-luokkaisten oppikoulujen lukusuunnitelma sisälsi jo neljänneksen enemmän saksan kuin ruotsin kielen opetusta (ks. Kiuasmaa 1982, 634-637, Pietiäinen 1995, 82). Edistyspuoluelaisen Helsingin Sanomien mielestä eivät “intohimot, tunteet eikä kiihotus saaneet viedä oppikoulun ruotsin kielen ratkaisua”. (HS 27.11.1925). Lehden kirjoittelusta voi päätellä, että myös sen puolue oli asettunut kaksikielisen koulutuksen ja sivistyksen kannalle. Tähän ratkaisuun vaikuttivat luonnollisesti mm. lehden pääkaupunkikeskeisyys, keskustalaisuus, keskiluokkaisuus ja edistyspuoluelaisen johtavien kouluvirkamiesten kannanotot.

Keskustaryhmiin luettava maalaisliiton Ilkka päätyi päinvastaiseen näkemykseen. Se katsoi, ettei ruotsin kieltä tarvinnut opettaa oppikouluissa, koska englannilla ja ranskalla pärjäisi

koko maailmassa ja siten myös Skandinaviassa. Edes tiedemiehet eivät käyttäneet ruotsin eikä suomen kieleltä, vaan julkaisivat tutkimustuloksiaan englanniksi, ranskaksi ja saksaksi. “Oppikouluruotsi heikentää ennestäänkin heikkoa kansallisuustuntoa ja itseensä luottavaa suomalaismieltä”, arvioi Ilkka 18.2.1928.

Lehden mukaan “ruotsinopettajinakin toimii usein ruotsinkiihkoisia neitoseja, jotka tehostavat ruotsalaista ylemmyyttä tunnista toiseen”. Samanlainen meno jatkui yliopistossa, josta valmistuneesta “isänmaan toivosta on tullut kansasta vieraantunut veretön kosmopoliitti”. Sitä paitsi oppikoulujen lehtorit viettivät kesälomiaan huviloillaan, eivätkä viihtyneet suomalaisen maalaisväen kanssa esimerkiksi maakuntajuhlissa. “Kaksikielinen epäkansallinen sivistysmuoto ja sen elävöittävät virkamiehet ovat pettuleipää, jolla tulee jotenkuten toimeen, kun Suomen kansan henkinen nälkä on suuri, mutta joka ei ole ruisleivän veroista, suomalaiskansalliseen sivistysmuotoon verrattuna”, Ilkka korosti suomenmielisyyttään. Hätäajan pettuleipä vaihtuisi ruisleipään, kun myös kaksikielinen yliopisto muutetaan suomalaiskansalliseksi valtionyliopistoksi. (Ilkka 18.2.1928, kirj. V. A. Heiskanen, joka oli suomalaisuusmies ja kansainvälisesti kuuluisa geodesian professori, ks. myös Hbl 24.11.1925 ja US 13.5.1925).

Näyttää siltä, että suomalaiskansallisen ruisleivän saamiseksi oli syytä aloittaa oppikoulun kieliuudistus. Sopivasti tällöin oli juuri pohdittavana oppikoulun järjestysmuodon parannus, joka sisälsi myös tarpeettoman kuolleen tietoaineksen karsimisen kurssivaatimuksista. (Kiuasmaa 1971, 42).

Tärkeimmäksi vieraaksi kieleksi tullut ruotsi oli Ilkan mielestä syrjäyttänyt Suomen koululaitoksessa suuret sivistyskielet, ennen muuta maailman- ja maailmankaupan kielen englannin. Aurinko ei laskenut englanninkielisessä maailmassa, kuten jo Espanjan kuningas Filip II (1556-1598) korosti aikanaan hallitsemiaan maita. Ilkan mukaan englannin taito

---

avaa ovet maailmaan, minkä oppikoulu olisi velkaa kasvatteilleen ja koko kansalliselle sivistyksellemme. Englanti oli siis syystä saada oppikoulun ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi ruotsin tilalle, mutta ruotsinkielistä sivistystä ei ollut pitänyt väheksyä. Oppikoulussa aliarvioidun englannin merkityksen olivat tunteneet sivistys- ja liikemiesten ohella tuhannet siirtolaiset. Vain kourallinen historiantutkijoita ja juristeja tarvitsi ruotsia, mutta koko oppikoululaitosta ei tarvinnut uhrata ruotsin kielelle. (Ilkka 25.2.1928, kirj. E. K. H.).

Vaasassa ilmestynyt Ilkka tiesi, että sen kannatti vedota suomenkielisiin lukijoihinsa korostaessaan englannin merkitystä oppikoulujen kielikiistassa. Lehti tunsikin levikkialueensa suomea puhuvat asukkaat. Se oli selvillä, että lähes joka talosta ja töllistä oli lähdetty jo 1800-luvun lopulta lähtien Pohjois-Amerikkaan tienaamaan alkupääomaa oman tilan tai pienyrityksen hankintaan. Ilkan levikkialueelta Etelä-Pohjanmaalta muutti Suomesta eniten siirtolaisia Pohjois-Amerikkaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.

Ruotsin kielen “pakkopaidasta” vapautuminen innosti suomalaispiirejä.

Kansanrunoudentutkija Elsa Enäjärvi esitti jopa Suomalaisuuden Liiton kustantaman kahdeksansivuisen pamfletin kannessa oppikoulun ruotsin kielen vaihtamista Englantiin. Hän oli samaa mieltä, että Ilkan kirjoituksessa mainittujen parin tieteenalan lisäksi vain kirjallisuudentutkijat käyttivät ruotsia. (Enäjärvi 1929). Ilmeisesti tutustuttuaan stipendiaattina yli puoli vuotta Isoon-Britanniaan sai hänet vakuuttumaan, että Englannin kielen hallinta olisi suomalaisille erittäin tarpeellinen taito.

Helsingin Sanomat korjasi Enäjärven suoraviivaista näkemystä: oppikoulussa luettiin saksaa enemmän kuin ruotsia kuten lehti oli kirjoittanut jo neljä vuotta aiemmin. Kielten opiskelu

oli yleensäkin vaativaa, koska suomen kieli poikkesi maailmankielistä. Toisaalta vieraan kielen opiskelu oli rikastuttavaa ja avartavaa. Uusi kieli antoi henkistä pääomaa ja laajensi tietopiiriä. Helsingin Sanomat vetosi jopa J. V. Snellmaniin, joka opasti jo vuonna 1859 ruotsinkielisen väestön tarvitsevan omaa kieltä yhteiskunnan eri aloilla, mutta ruotsin kieli ei ollut kuitenkaan “kirjalliselle sivistykselle välttämätön ehto”. Edistyspuolueen Helsingin Sanomat päätyi jälleen kompromissiin oppikoulun kielten opetuksesta: ruotsin opetusta oli vähennettävä sekä koulussa että ylioppilaskirjoituksissa ja englantia lisättävä. Ruotsia ei kuitenkaan saanut tehdä kokonaan vapaaehtoiseksi. (HS 11.4.1929).

Oskari Mantereen oppikoulukomitean mietintö saatiin kirjapainosta 1933. Komitean pääasiallinen tehtävä oli pohtia koulun järjestysmuodon perustaa, etenkin pohjakoulukysymystä. Mutta sen tuli ottaa kantaa myös oppikoulun epäkohtiin (Kiuasmaa 1971, 41-42, Männistö 2007, 16-17, OKK 1933). Yhtenä keskeisenä epäkohtana nähtiin oppikoulujen kielivalinnat.

Komitea päätyi ehdottamaan, että ruotsinkieliset oppikoululaiset saisivat vaihtaa suomen kielen englantiin. Tämä ei sopinut kokoomuksen Uudelle Suomelle eikä Helsingin yliopiston silloiselle vararehtorille, Rooman kirjallisuuden professorille Edwin Linkomiehelle, koska suomi oli maan pääkieli. Jos ylioppilaaksi pääsi Suomessa suomea osaamaatta, niin se osoittaisi Linkomiehen mielestä kansallisen itsetunnon puutetta. Toisesta kotimaisesta kielestä puhuminen ei myöskään poistaisi ruotsin ongelmaa suomenkielisissä oppikouluissa. Linkomies näki, että suomenkielisissä lukioissa ruotsi tuli säilyttää historiallisten syiden ja sivistysmaan Ruotsin suhteiden vuoksi. Suomen kieli täytyi pitää ruotsinkielisissä oppikouluissa “ensimmäisenä vieraana kielenä”. Sen sijaan Linkomiehen mukaan muiden vieraiden kielten tuntimääriä voitiin vähentää, koska ruotsinkielisten oppilaiden oli suomenkielisiä helpompi oppia englantia ja saksaa. Linkomies turvautuu tässä

---

yliopettaja Y. M. Biesen lausuntoon. Hän katsoo, että Suomen eri kieliryhmien oppikoululaisille oli syytä tehdä erilaiset opetussuunnitelmat, toisin kuin komitea esitti. (US 2.4.1933, US 20.8.1933 kirj. Edwin Linkomies, joka oli myös antanut kirjallisen lausunnon komitealle). Komitea esitti, että valtion oppikouluissa toinen kotimainen kieli olisi "vaihtoehtoinen" ja saksa pääsääntöisesti pakollinen (OKK 1933, 330-335).

Englannin kielen asema oli vahvistunut maailmassa ja myös Suomessa 1930-luvun alussa. Toisaalta Saksan statuksen voimistuminen Euroopassa näkyi saksan kielen kannattajien äänekkyuden lisääntymisenä. Helsinkiin kokoontuneet uusien kielten tutkijat eivät pohtineet ruotsin kielen korvaamista englannilla, vaan saksan tai englannin saamista ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi. Edellä mainittu Y. Biese ja keskustelijat päätyivät antamaan saksan kielelle korkeimman aseman sekä kulttuurisista että pedagogisista syistä. Englantia olisi myös helpompi oppia kun osasi saksaa. Lisäksi englantia ja ruotsia voisi opettaa pienempiä tuntimääriä kuin saksaa. Toisaalta esitettiin myös kielten oppituntien elävöittämistä ja käytännöllistämistä, joita olivat tähän asti estäneet ylioppilaskirjoitusten kirjalliset kokeet ja pistelaskujärjestelmä. Uusi Suomi puolusti sen sijaan "käytettyä systeemiä hyväksi pohjaksi ja pistelaskua opettajista riippumattomaksi". (US 20.9.1936).

Suomalaisuuden Liitto huolestui kouluhallituksen tukemana "Venäjän Karjalan, Norjan Ruijan ja Ruotsin Länsipohjan" suomenkielisten syrjimisestä. Näillä alueilla ei ollut Liiton mukaan asukkaiden omakielisiä kouluja eikä kirjoja. Muiden suomalaisten tuli auttaa heitä. Suomen Sosialidemokraatti piti väitettä pätemättömänä Neuvosto-Karjalassa, jossa oli, tosin neuvostohenkisiä, suomenkielisiä kouluja, ja Norjan Ruijassa sekä Ruotsin Länsipohjassa paikalliset suomalaiset saattoivat vaikuttaa omakieliseen opetukseen. Sosialidemokraatti ei hyväksynyt "yliampuvan kuvan antamista" naapurimaiden kouluoloista. (SS 24.10.1936). Suomalaisuuden Liitto halusi koros-

taa aikakauden kansallismielisyyttä, joka oli Liiton perusajatus. Aitosuomalaisten hallitsema Helsingin yliopiston ylioppilaskunta oli samalla asialla. Se vaati Ruotsin ylioppilaskuntia puuttumaan oman maansa Länsipohjan kielellisiin epäkohtiin: tarkoituksena oli tämän kysymyksen avulla käydä ruotsin kielen kimppuun Suomessa (Klinge 1990, 76).

Keskieurooppalaisen mallin mukaan haluttiin saksan kielen ohella pitää kiinni klassillisten kielten, ennen muuta latinan, taidosta. Latinan kieli ja klassillinen sivistys oli liittänyt Suomen länsimaiseen kulttuuripiiriin, jota ei ollut syytä unohtaa koulupolitiikassamme. (US 4.9.1937, US 30.7.1939).

Yliopisto-opiskelijoiden ruotsin taidon nähtiin vähentyneen 1930-luvun lopulla. Sen sijaan saksaa osattiin maassamme paremmin kuin englantia ja ranskaa. Näitä "sivistyskieliä" suomenkielisten oli hankala oppia kielirakenteemme vuoksi. Parannusta voitiin saada aikaiseksi, jos lukion ainemääriä vähennettäisiin ja jos käytännön kieliharjoittelua lisättäisiin. Koulun tehtäväksi nähtiin kielten pohjatietojen opettaminen. Yliopiston opiskelijoille toivottiin myös ulkomaanstipendejä ja -kielikursseja.

Lisäksi esitettiin, että muiden maiden tapaan Suomen valtio perustaisi ylioppilaskodin mm. Pariisiin ja vaatisi kielitaitoa "tärkeisiin virkoihin". (US 13.9.1937).

Kouluhallituksen ylijohdaja Oskari Mantere oli kertonut Tukholmassa vuonna 1938, että ruotsin kieltä olisi opetettava Suomen oppikouluissa entiseen tapaan. Tosin monet opettajat kaipasivat koulutunteja elävöittävää käytännön kieliharjoittelua Ruotsissa. Oppilasvaihtokaan Ruotsin kanssa ei enää toteutunut, mistä Sosialidemokraatti syytti aitosuomalaisuutta ja Ruotsin korkeaa hintatasoa. Sen sijaan Saksan kanssa oppilasvaihto oli sujunut moitteettomasti, mihin vaikuttivat poliittiset tekijät. Saksassa olleiden kielitaito oli parantunut erittäin hyvin. Ruotsalaiset lapset eivät halunneet tulla Suomeen oppilasvaihtoon, koska suomen kielellä oli "liian pieni arvo maailmalla". Rat-

---

kaisu löytyisi molempien maiden ystävyysseuroista, jotka voisivat lähettää suomalaisia lapsia Ruotsiin kieltä oppimaan. Sosiaalidemokraatti piti tätä ratkaisua tärkeänä Pohjoismaiden demokratian kannalta verrattuna natsismin myrkyttämässä ilmapiiirissä opiskeluun. (SS 9.2.1938).

Saksan kieli oli noussut oppikoulujemme hallitsevaksi ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi, koska se oli Suomelle tärkeä kieli. Maallamme oli vanhastaan hyvät suhteet ja pitkät sivistysperinteet Saksaan, joka oli myös tieteen johtomaa. Vain muutamien tieteenalojen opiskelijat olivat joutuneet käyttämään jotakin muuta kieltä kuin saksaa. "Nyt joillakin tahoilla" oli esitetty Uuden Suomen mukaan, että oppikoulussa oli opetettava enemmän englantia anglosaksisen kulttuurin lisäämiseksi ja jopa ruotsi siirrettävä lukioon kahden kielen aloittamiseksi keski-koulussa. Mutta ruotsin siirto lukioon ei ollut saanut kannatusta, joten kahden pitkän kielen opiskelu olisi mahdotonta.

Sivistys- ja ulkomaansuhteet oli otettava kielten opetuksessa huomioon. Uusi Suomi painottaa edelleen, että englannin ja ranskan opiskelua pitäisi lisätä joihinkin kouluihin ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi, mutta saksan oli oltava pääsääntöisesti ensimmäinen vieras kieli. Lehti perustelee kantaansa jo edellä mainittujen lisäksi Saksan valtakunnan keskeisellä poliittisella merkityksellä ja asemalla Euroopan suurimpana maana. Saksa yliopisto- ja käytännön harjoittelijamaana oli myös opiskelijoillemme keskeinen, koska "Englanti ja Ranska olivat vuorovaikuksen kannalta liian kaukana. Saksan kieli oli myös opetusopillisesti paras alusta vieraiden kielten opiskelussa." Toiseksi vieraaksi kieleksi lehti ehdotti koulu-uudistuksen yhteydessä romaanista kieltä, ranskaa tai latinaa, germaanisen rinnalle. Lisäksi kielilinjalaisilta olisi vähennettävä muita aineita lisäkielten opettamiseksi. (US 30.7.1939).

Uusi Suomi palasi oppikoulu-uudistukseen runsaan viikon kuluttua edellä mainitun kirjoituksen jälkeen, kun se pohdiskeli eduskunnan saman vuoden kesäkuussa hyväksymää valtion op-

pikouluja koskevaa lakia. Laki nimettiin “Lex Hannulaksi” esittelijänsä maalaisliittolaisen opetusministeri Uuno Hannulan mukaan. (VP 1938 ptk III 5.6.1939. Presidentti Kyösti Kallio vahvisti lain 21.7.1939, AsK 1939 n:o 218). Oppikoulu rakentuisi lain perusteella 7-vuotiseksi, jonka lukio jakaantuisi humanistiseen tai luonnontieteelliseen linjaan. Molemmilla linjoilla oli luettava samoja aineita, mutta omalla linjalla enemmän linja-aineita. Latinaa lehti piti humanistisen linjan tärkeimpänä kielenä, joka avaisi tien länsimaisen sivistyksen lähteille ja roomaisten kielten hallitsemiseen. Luonnontieteellisellä linjalla olisi yksi vieras kieli vähemmän kuin humanistisella linjalla. (US 11.8.1939, ks. myös OUK 1938, 11-14). Uusi Suomi oli varsin tyytyväinen näkemyksensä mukaiseen uuteen lakiin ja tämän kielipainotuksiin. Samoin jopa hallituspuolue SDP kannatti eduskunnassa “kompromissilakia” (SS 28.1.1939, Kiuasmaa 1971, 99). Lex Hannulan piti astua voimaan vuonna 1942, mutta poikkeukselliset sotaolosuhteet siirsivät toimeenpanoa niin paljon, että eduskunta hylkäsi vanhentuneen lain vuonna 1948.

Sosiaalidemokraatit ja heidän lehtensä eivät kuitenkaan voineet ymmärtää “vanhoillisen porvariston käsitystä”, että sivistystä ylläpitivät vain oppikoulun käyneet ylioppilaat ja akateemisen oppiarvon saaneet sekä jotkut “itseoppineet”, jotka olivat liikespekulaatioiden avulla hankkineet itselleen suuren omaisuuden. Koulutus oli nyt kuitenkin levinnyt. Kansanvallan ansiosta kansakoulut olivat kylväneet kansansivistystä. Oppikouluopetus oli lehden mielestä liian teoreettista, joten “ylioppilailla ei ole reaalimaailman tietoa”. Monet opiskelevatkin itsenäisesti omalla alallaan ja hankkivat myös yleissivistystä, joka on sivistyksen ylläpitämistä. Lehti arvostelee uudenlaisen barbarian leviämistä “natsismin ja fascismin muodossa ja ihmettelee niiden perässäkulkijoiden sivistystä”, jotka eivät epäile diktaattoreiden melko heikkoa koulusivistystä. (SS 8.3.1939, Männistö 2008, 91).

Puolueohjelmat ja ruotsin kieli

Kokoomuspuolueen edeltäjä suomalainen puolue esitti vuoden 1906 ohjelmassaan suurten sivistyskielten perinpohjaista oppimista suomenkielisissä oppikouluissa, mutta ruotsin kielen pelkkää ymmärtämistä. Kokoomus näyttää seuranneen entisen emäpuolueensa oppeja. Kokoomus vaati jo 8.5.1933 hyväksytyssä vaaliohjelmassaan jo ruotsin kielen poistamista suomenkielisten oppikoulujen ylioppilastutkinnon kokeista. Suomen ja ruotsinkielisen väestön sivistystarpeet tuli tyydyttää väestömäärien mukaisissa suhteissa. (Borg 1965, 41 ja 8.5.1933).

Itsenäisyytemme kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä kokoomus pyrki korostamaan suomalaiskansallista sivistystä ja siten pienentämään ruotsinkielisten suhteellisesti suurempaa oppikoulusivistystä. Puolue oli halukas kouluyhteistyöhön saksalaisten kanssa. Kokoomuksen halukkuus saksan kielen ylivaltaan kasvoi Saksan valtiollisen merkityksen lisääntyttyä natsihallinnon aikana. Klassilliset kielet ja kulttuuri näyttävät merkinneen puolueelle enemmän kuin maailmanvaltakielet englanti ja ranska. Kokoomuksen “mieltä” painoi varmaan raskaasti vuoden 1933 eduskuntavaalien murskatappio Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) liittolaisena. IKL oli muodostettu lapuanliikkeen jatkajaksi vuonna 1932. Sen kannattajat olivat suurimmaksi osaksi entisiä kokoomuslaisia. Näin ollen kokoomus ja IKL oikeistolaisina puolueina joutuivat taistelemaan samoista tukijoista, mikä näkyi myös puolueiden samankaltaisessa kielipolitiikassa.

Edistyspuolue etsi oppikoulun kielikiistaan kompromisseja. Se kannatti edelleen ruotsin kielen säilyttämistä suomenkielisissä oppikouluissa, vaikka sen opetusta voitaisiin hieman vähentää. Edistyspuolue kannatti kaikkien “suurten kielten opettamista”. Puolueohjelmissaan se ei ottanut kantaa oppikoulujen kielipolitiikkaan muuten kuin vaatimalla lukioon linjajakoa (ks. Borg 1965, 139, 190 ja 271).

SDP asettui selvästi puolustamaan ruotsinkielisiä. Tämä onkin ymmärrettävää, koska puoluetta kannatti myös se ruotsinkielinen työväestö, joka ei saanut tukea RKP:sta yhteiskunnallisille vaatimuksilleen. Natsi-Saksan ja saksan kielen ihanoinnin sosiaalidemokraatit tuomitsivat. SDP:n oppikoulu-poliittiset kannanotot heijastelevat työväestön ja puolueen hallitusyhteistyön tukemista. Puolue ei maininnut vuoden 1903 ohjelmassaan eikä 1930-luvun vaaliohjelmissaan lainkaan oppikoulua (ks. Borg 1965, 32 ja 1930-luvun vaaliohjelmat).

Maalaisliiton vuosien 1906 ja 1908 ohjelmissa vaadittiin oppikoulun kolmelle alimmalle luokalle vapaaehtoista ruotsin kieltä. Vuonna 1914 sitä ei enää mainittu, vaikka muu oppikoulu-ohjelma oli entisenlainen. Vuonna 1932 maalaisliitto palautti ohjelmaansa ruotsin kielen pakollisen opetuksen lakkauttamisen (Borg 1965, 84, 101, 110, 168, 231). Maalaisliitto suhtautui ruotsin kielen pakollisuuteen kielteisesti, koska se näki pikemminkin liian suuren määrän oppineita estävän maalaisväestön aseman parantamisen. “Oppikoulujen oli kasvatettava kansallisesti ajatteleva ja kansan kanssa yhteenkuuluva sivistyneistö”. Puolue piti oppikoulun tehtävänä “pohjakouluttaa käytännön työhön valmistaviin oppilaitoksiin pyrkijöitä ja käytännön elämään hakeutuvia nuoria” (Borg 1965, 232).

Ruotsin kieli ja suomen kieli sekä kulttuuri elivät omilla alueillaan etenkin Pohjanmaan maaseudulla. Maalaisliiton yhteistyö ruotsinkielisten kanssa ei sujunut edes hallitustasolla kovin hyvin, sillä 1920-luvulta talvisotaan mennessä maalaisliitto ja RKP olivat vain neljä kertaa samassa hallituksessa 18:sta mahdollisesta. Maalaisliiton myönteisen suhtautumisen englannin kieleen voi nähdä myös kotimaahan Pohjois-Amerikasta palanneiden siirtolaisten kielen ja taloudellisen hyödyn tunnustamisena.

RKP oli ennen muuta kielipuolue. Se ei kuitenkaan vaadi ohjelmissaan muuta kuin ruotsinkielistä opetusta. Oppikoulusta se ei mainitse ohjelmissaan lainkaan. Vuonna 1937 RKP esittää,

---

että “koulutuksen pitää tähdätä monipuoliseen ja käytännön tarpeet huomioonottavaan opetustoimeen” (Borg 1965, 264). RKP:n oli 10 %:n puolueena turvaututtava eduskunnassa suuren SDP:n ja kaupunkilaisen edistyspuolueen tukeen. Näiden avulla RKP selvitti jopa aitosuomalaisten nostattamat kiihaimmat hyökkäykset.

Ruotsin kieli äidinkielenä

Ruotsinkieliset kokivat suomenkieliseen oppikouluun esitetyn ruotsin kielen poistamisen tai radikaalin vähentämisen heidän yhteiskunnallisen asemansa heikentämisenä. Vuoden 1919 hallitusmuodon ja vuoden 1922 kielilain piti turvata heille tasa-arvo Suomen kansalaisena. Koska heiltä yritettiin vähentää oikeuksia, niin varsinkin ruotsin kieltä puolustava Hufvudstadsbladet taisteli varsin kovaäänisesti omiensa puolesta.

Suomenkieliset olivat laittaneet poikiaan vanhastaan ruotsinkieliseen oppikouluun, jotta etevät pojat voisivat päästä vanhempiaan parempaan ja korkeampaan yhteiskunnalliseen asemaan (esim. Elias Lönnrot). Nationalismin herättäneet ruotsinkieliset alkoivat puolestaan opiskella suomea (mm. J. V. Snellman) ja kouluttaa lapsiaan suomenkielisissä oppilaitoksissa.

Toisen kotimaisen kielen taidon hankinta niin suomenkielisessä kuin ruotsinkielisessäkin oppikoulussa jäi kuitenkin vähitellen pois 1900-luvun taitteessa. Hufvudstadsbladet toivoi, että suomenkieliset oppilaat hakeutuisivat jälleen ruotsinkieliseen oppikouluun saadakseen hedelmällisen toisen kotimaisen kielen taidon. Oulussa moista koulunkäyntiä ihmeteltiin kesällä 1925, jolloin siellä ja Porissa suomenkieliset opettajat olivat lähettäneet lapsiaan ruotsinkieliseen oppikouluun. Hufvudstadsbladetia ärsytti oululaisen kantaaottavan Kaiku-lehden liioitteleva käsitys, että tällainen käytös kutisti suomenkielisten oppineiden määrää. Kaiku kovisteli suomenkielisiä

opiskelemasta enää seuraavana lukuvuonna ruotsinkielisessä oppikoulussa. Hufvudstadsbladet puolestaan piti ilmiötä marginaalisena, sillä vuonna 1924 vain 2.9 % eli 293 suomenkielistä oppilasta kävi ruotsinkielistä oppikoulua ja päinvas-
taiset luvut olivat 4.5 % eli 571 ruotsinkielisistä opiskeli suomenkielisissä oppikouluissa. Viimeksi mainituista luvuista ei kuitenkaan kielivähemmistö ollut pitänyt mitään meteliä. Lehti arveli, että joillekin suomalaispiireille saattoi olla uutta, että ruotsinkieliset tunnustettaisiin tasavertaisiksi. (Hbl 23.7.1925, STVK 1940, 226-227).

Ruotsinkielisten vanhempien innokkuus laittaa jälkeläisensä toiskieliseen kouluun kasvoi vuosien mittaan: vuonna 1935 suomenkielistä oppikoulua kävi jo 650 ruotsinkielistä lasta. Pelkästään Helsingissä kahden vuoden kuluttua eli v. 1937 suomalaisissa oppikouluissa opiskeli 280 ruotsinkielistä, vaikka ruotsinkielisten oppikoululaisten määrä oli vähentynyt 1920-luvun puolivälistä noin 15 % koko maassa. Hufvustadsbladet löysi ilmiön takaa lastensa tulevaisuutta ajattelevat vanhemmat, jotka halusivat turvata kaksikielisellä koulutuksella nuorilleen mahdollisimman tasokkaan toimeentulon. Lehti piti tällaisia vanhempia kuitenkin liian lyhytnäköisinä, vastuuntunnottomina ja ajattelemattomina. Vanhemmat veivät lapseltaan oikeuden opiskella äidinkielellään ja heikensivät ruotsinkielistä kulttuuria. Tämän mukana myös vähemmistökielinen koululaistos näivettyisi oppilas- ja oppilaitosmäärien laskiessa. (Hbl 17.5.1935).

“Menneiden sukupolvien työtä, maata ja kansaa ei pitänyt hylätä omilla toimilla”, lehti tunteili, mutta esitti myös ratkaisuja. Ensinnäkin kannatti opiskella toista kotimaista kieltä suomea tehokkaasti omassa koulussaan ja toiseksi ruotsinkieliset koululaiset voisivat kesällä mennä suomenkieliselle seudulle käytännön kieliharjoitteluun. Vastaavaa kielitreeniä monet suomenkieliset oppilaat olivat harrastaneet ruotsalaisseuduilla. Vuonna 1935 Hufvudstadsbladet ilmoitti, että

---

aitosuomalaisten painostava käytös sai ruotsinkielisiä vanhempia panemaan lapsiaan toiskieliseen kouluun. Mutta yli kolmen vuoden kuluttua se ei enää kirjoittanut aitosuomalaispelosta mitään. (Hbl 17.5.1935 ja 17.8.1938). Suomessa täytyikin nyt keskittyä aiempaa enemmän nopeasti muuttuneeseen ulkopoliittikkaan, johon haettiin turvaa Kansainliitosta ja ennen muuta muista Pohjoismaista. Kiivain kieliriita oli laantunut, kun Helsingin yliopistossa ja myös oppikouluissa vaadittiin edelleen kahden kotimaisen kielen pakollinen opiskelu 1930-luvun lopulla.

Eräs innokkaimmista yhden kielen ajajista oli aito-suomalaisuusliike, joka pyrki itsenäisyytemme jälkeen nopeasti nostamaan suomenkielisen kansallisen sivistyksen muiden maiden kansallisen sivistyksen kanssa tasa-arvoiseen asemaan ja kehittämään vahvan suomalaisen kansallisvaltion. Aitosuomalaiset eivät siten pitäneet perusteltuna sitä, että ruotsinkielisiä koulutettiin yliopistossa ja sitä edeltävissä opinahjoissa suhteessa enemmän kuin suomenkielisiä. Valtion tukeakin oli käytetty vähemmistöryhmän kouluttamiseen liikaa, minkä vuoksi uusien ruotsinkielisten oppikoulujen tukeminen oli lopetettava ruotsalaisalueilla, joissa puolestaan suomenkielisiä tuli tukea. Aitosuomalaiset eivät olleet kuitenkaan laskeneet mukaan ruotsinkielisten kaupunkilaisoppilaiden suurta osuutta. Hufvudstadsbladet ihmetteli, miten kaikki suomenkieliset porvaripuolueet olivat asettuneet tukemaan ennen vaaleja aitosuomalaisten vaatimuksia ruotsin koulutuntien vähentämisestä “suuren kulttuuri-kielen tieltä”. (Hbl 10.4.1926, 17.4.1927).

Etenkin valtion oppikouluissa oli vähennettävä ruotsia, sillä liian kielipainotteinen oppikoulu oli aitosuomalaisten mukaan erittäin raskas. Hufvudstadsbladet näki aitosuomalaisten pitävän ruotsalaisten kulttuuria merkityksettömänä ja katselevan Berliinin ja Lontoon suuntaan. Aitosuomalaiset pyrkivät “säätämään”, kun ruotsintaitoiset virkamiehet poistettaisiin suomalaisseuduilta. Lehti näki, että ruotsin kieli halutaan vai-

entaa ja ajaa alas. Aitosuomalaisena tunnetun maalaisliittolaisen edustajan Paavo Saarisen aloite ruotsin tuntien vähentämisestä hävisi kuitenkin eduskunnassa äänin 101-55 (VP 1926 ptk II 1926 15.12.1926 s. 1851-1871), mikä tulkittiin ruotsin opetuksen hyväksymisenä. Samaa asiaa todistivat työväenopistojen lisääntyneet ruotsinopiskelijat. Aitosuomalaiset eivät lehden mukaan ymmärtäneet, että he pyrkivät eristäytymään Skandinaviasta kulttuurisesti ja kielellisesti. (Hbl 21.12.1926).

Koulunuoriso innostui 1920- ja 1930-luvuilla aitosuomalaisuudesta. Kouluissa järjestettiin heimojuhlia ja myytiin aatteen vuoksi merkkejä. Ylioppilaslyyran koko paljasti aatteen: suomenkielisten lyyra oli pienempi kuin ruotsinkielisten ja aitosuomalaisten lyyra oli kaikkein pienin (Uusi-Hallila, s. 11).

Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) jäsenten koulutus sisälsi myös tietoa oppikoulun kieltenopetuksesta. Se pyrki herättämään “kansallistuntoa” mm. kielipolitiikalla. Ohjelman mukaan suomenkielisiä oppikouluja oli saatava lisää, oppikoulun pakkoruotsi oli korvattava “suurilla kielillä”: englanti nähtiin tärkeäksi ja samoin viron kielen saaminen kouluihin. Seura oli saanut asiaansa ajamaan kohtalaisen tehokkaan rekrytointijärjestön Oppikoulujen Karjala-seuroista. (Eskelinen 2004, 121, 186-187, 359-360).

Ruotsinkieliset äidinkielen opettajat olivat puolestaan huolissaan liian teoreettisesta ja idealistisesta äidinkielen opetuksesta. Ylioppilaskirjoitukset osoittivat, ettei äidinkielen kirjoitustaitoa ollut riittävästi, ei edes lehti-ilmoituksen tekemiseen. Syy siihen, että äidinkielessä oli huonot taidot, löytyi yliopiston ja opettajankoulutuksen liian tietopuolisesta opetuksesta, jossa korostettiin tiedemiesmäisesti mm. muinaisislantia ja –ruotsia sekä äidinkielen kielioppitermejä. Opiskelijoille olisi syytä lisätä yleisterminologiaa ja puhumista sekä korostaa kirjoittajan vahvoja puolia eikä virheitä. Nuoria miehiä pitäisi saada opettajiksi. Kun äidinkielen opiskeluun liitettäisiin mielenkiintoisia sivuaineita, niin miesopiskelijoita tulisi jo

---

itseohjautuvuuden mukaan opettajan uralle. Näitä aineita ei mainita, mutta taide- ja kirjallisuuden historia eivät kirjoittajan mukaan kiehtoneet miesopiskelijoita. Ruotsissa opiskelijat saivat melko vapaasti valita elämänläheisiä sivuaineita.

Apua löytyi myös katsomalla Ruotsin kouluihin, joissa painotettiin kielen suullista taitoa. Suomessa ensisijainen tarve oli ollut, ettei ruotsin kieltä eristettäisi eikä koulussa tarvitsisi kokea ruotsinkielistä kulttuuria ja esi-isien tekoja taakaksi, vaan monista teoista saisi olla myös ylpeä. Ruotsin kielen opetus oli tehtävä nuorille eläväksi ja oppikirjat helpommiksi, eikä liian teoreettisiksi ja syvällisiksi. (Hbl 10.1.1933 ja 21.2.1933).

Vuosikymmenen lopulla jo havaittiin, että abit kirjoittivat äidinkielenään ruotsia aiempaa paremmin, samoin lehtikirjoitukset ja jopa tieteellinen teksti olivat parantuneet. Kieli oli selkeytynyt ja yksinkertaistunut. Kuitenkin vain harvat nuoret näyttivät lukeneen syvällistä tekstiä. Samoin heidän puhekulttuuriaan piti vielä parantaa. Suomi oli edelleen Ruotsia jäljessä ruotsin opetuksessa, sillä siellä oppikoululaiset opiskelivat 15 viikkotuntia äidinkieltään, mutta Suomessa 11-12 viikkotuntia neljällä ylimmällä luokalla. Kirjoittaja kehuu ruotsinkielisten oppilaiden ottavan äidinkieltänsä tosissaan. Hän kehottaa oppilaita lukemaan vapaa-ajallaan kirjallisuutta, joka auttaa kielentuntemusta sekä herättää mielenkiintoa jopa runouteen ja siten inhimilliseen ja henkiseen maailmaan. (Hbl 26.1.1939). Ruotsinmaalaiset opettajat olivat valistaneet suomen ruotsinkielisiä äidinkielen opettajia, että näiden omassa kirjallisuudessa tuli näkyä ja kuulua suomenruotsalaisuus ja sen kulttuuri. "Koulu on kielen kasvattaja. Kieli vaatii sivistystä sitä enemmän, mitä enemmän sitä käytetään. Tämän vuoksi opettajien äidinkielen koulutusta, etenkin puhe- ja äänikursseja, oli lisättävä." (Hbl 27.8.1939).

Aiemmin tarkastellun Oskari Mantereen oppikoulukomitean mietinnössä esitetty toisen kotimaisen kielen valinnaisuuden

lisääminen (ks. OKK 1933. 330-335) ei miellyttänyt ruotsinkielisiä. Hufvudstadsbladetin mukaan uudistuksella haluttiin vieroittaa suomenkieliset Skandinaviasta ja sen kulttuurista. Englannin valitseminen toiseksi kieleksi olisi suomenkielisille helppo ratkaisu. Mutta jos ruotsinkieliset valitsisivat englannin suomen sijaan, se olisi ansa. Viimeksi mainittu vähentäisi ruotsinkielisten jatkokoulutusmahdollisuuksia. “Tempulla yritettiin pienentää ja karsinoida ruotsinkielisiä sekä vaikuttaa enemmistökielen aseman nostamiseen,” kommentoi Hufvudstadsbladet ja vaati ehdotukseen rajoituksia ja kompromisseja. (Hbl 4.4.1933).

Käytännössä ruotsinkielisten oli valittava suomi. Heiltä aiottiin siis viedä oikeudet englannin opiskeluun valtion kouluissa. “Taustalla oli falski (suomalais)kansallinen kunnianhimo, sillä molempia kotimaisia kieliä tarvitaan jo käytännön elämässä ja siksi niitä oli opetettava”, moitti Uusfilologinen yhdistys oppikoulukomitean kielivalintaehdotuksia. (Hbl 5.5.1933).

Uusfilologit pohtivat ruotsin kielen lisäksi oppikoulun englannin, ranskan ja saksan kielen asemaa. Eurooppalaisten kielten merkitystä punnittiin seuraavasti: professori Kaarle Laurila uskoi “germaaniseen mentaliteettiin”, yliopettaja Y. M. Biese “preussilais-saksalaiseen kulttuuriaatteeseen” ja lehtori Ruokonen “englantilaiseen herrasmiesideaaliin”. Hufvudstadsbladet puolestaan otti huomioon Suomen maantieteellisen aseman, minkä vuoksi tulevaisuuden varalta saksan kieli oli myös turvattava oppikouluissa.

(Hbl 30.8.1934). Sivistyneistön ja porvariston kiinnostus Saksaan ja sen kieleen alkoi kasvaa Suomessa kolmannen valtakunnan nousukiidon aikana. Ruotsinkieliset katsoivat saksaa tarvittavan ennen muuta vastaisuuden varalta. Myös heidän kieli- ja kulttuurisukulaisuutensa oli lähellä Keski-Eurooppaa.

Hufvudstadsbladet joutui puolustamaan myös lukijoittensa äidinkielen opetusta. Tukea haettiin länsinaapurista, koska sitä

oli mahdoton saada kotimaasta. Tosin muutamat rohkeat kouluttautuneet suomenkieliset uskalsivat lähettää lapsensa ruotsinkielisiin oppilaitoksiin. Varsinkin aitosuomalaiset ja AKS-laiset pitivät moista käyttäytymistä isänmaan petturuutena. AKS oli joutunut vaihtamaan heimoaatteen laannuttua yleisön uudeksi mielenkiinnon kohteeksi ruotsinkielisyyden vastustamisen. Oppikoulu osoittautui kielipolitiikan hyväksi astinlaudaksi ennen yliopistomaailmaa.

Luonnollisesti RKP kiinnitti puolueohjelmissaan vuodesta 1917 alkaen huomiota ruotsinkieliseen opetuksen antamiseen ja saamiseen omalle väestöryhmälleen (Borg 1965, 74, 188, 264).

Oppikoulut ja oppilasmäärät

Itsenäisyytemme kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä oppikoulujen määrä kasvoi reippaasti (ks. esim. Männistö 2008, 79-80). Seuraavassa taulukossa nähdään suomen- ja ruotsinkieliset oppilasmäärät lukuvuosina 1923-1924 ja 1933-1934 sekä 1936-37 (HS 4.7.1925, HS 11.11.1935, HS 31.7.1938, STVK 1940, 226-227).

	lukuvuodet			
	1923-1924	1933-1934	1936-1937	1938-1939
suomenk	30 500	40 000	41 800	45 200
ruotsink	10 050	9 100	8 700	8 500
yhteensä	40 550	49 100	50 500	53 700

Suomenkielisten oppikoululaisten määrä lisääntyi taulukon mukaan kolmanneksella kymmenen vuoden jaksolla ennen pulaaikaa ja ruotsinkielisten osuus vähentyi noin 10 %:lla. Ruotsinkielisten oppilaiden määrä olikin ollut suurimmallaan 1920-luvun puolivälissä. Suomenkielistenkin oppikoululaisten määrän nousu tasoittui 1930-luvun pulavuosien jälkeen.

Eri kieliryhmien oppilasmäärien päinvastaiset kehitykset johtuvat suomenkielisten yksityisoppikoulujen lisääntymisestä ennen muuta maaseudulla ja ruotsinkielisten väestön vähentymisestä ja kasvaneesta muutosta kaupunkiin ja taajamiin. Kuten edellä on todettu, niin ruotsinkielisten valtionoppikoulujen määrä nousi vain muutamalla eikä yksityisiäkään kouluja kaurattu lisää, koska ruotsinkielisille lapsille oli oppikoulupaikkoja riittävästi lähinnä pääkaupunkiseutua lukuunottamatta.

Helsingin Sanomat tarkasteli oppilasmääriä ja valitteli, ettei suomenkielisten sivistystarve ollut tyydyttynyt, mutta ruotsinkielisten sen sijaan oli hyvin lukuunottamatta suomenkielisillä alueilla asuvaa ruotsalaisväestöä. "Ruotsalaiset" olivat lehden mukaan tässä asiassa suomalaisia paremmassa ja etuoikeutetussa asemassa. Varsinkin suomenkielisiä oppikouluun pyrkijöitä oli hylättävä "ruotsalaisia" enemmän. Tilanne vaati lain-säädännöllisiä korjauksia, "ristiriitojen välttämiseksi ja luonnollisen kehityksen esteiden purkamiseksi". (HS 4.7.1925 ja 11.11.1935).

Kolmekymmentäluvun lopulla lehti tulkitsi, että ruotsinkielisten oppikoululaisten määrän vähentyminen ja koulukustannusten kaventuminen merkitsivät luonnollisen kehityksen poistaneen yhden keskeisen kielitaisteluaiheen. Ruotsinkieliset "päästelivät" kuitenkin toistuvasti kyseenalaisia sorto-ääniä, vaikka lähes kaikki heidän oppikoululahukkaansa pääsivät opiskelemaan. Sen sijaan koulun ovien ulkopuolelle jäi 2300 innokasta suomenkielistä pyrkijää. "Aitosuomalaisten vakuuttelu tasasuhteen saamiseksi ei ollut turha", lehti korostaa. (HS 31.7.1938 ja 11.7.1939).

Suomenkielisten oppikoulujen ja oppilaiden määrän voimakas kasvu 1930-luvun alulle saakka vähensi valtakunnallista kieliriitakeskustelua. Helsingin Sanomien tulkinnan mukaan sama ilmiö näkyi 1930-luvun lopulla, koska ruotsinkielisten oppikoululaisten määrä oli jatkanut laskuaan ja suomenkielisten opiskelijoiden määrä oli lisääntynyt edelleen.

Ruotsinkielisille torjuntavoitto

Ruotsinkieliset toimivat aktiivisesti tasa-arvoisen kieli-asemansa säilyttämiseksi. Esimerkiksi Hufvudstadsbladet kirjoitti tutkittuna aikana lähes yhtä paljon pääkirjoituksia oppikoulun ruotsin asemasta kuin Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi yhteensä (Hbl 20, HS 11 ja US 11 pääkirjoitusta). Joka tapauksessa ruotsin kieli säilytti asemansa oppikouluopetuksessamme, vaikka saksan kielen ja kulttuurin suosio lisääntyivät entisestään Saksan poliittisen ja taloudellisen aseman vakiinnuttua Hitlerin valtaantulon jälkeen. Kansallissosialistit vaativat puolueohjelmassaan yhtenäistä kieltä ja kulttuuria arjalaiselle rodulle. Yhdysvalloissa ja Euroopassa rotututkimukset olivat yleisiä 1900-luvun alussa. Fergusonin mukaan saksalaiset tiedemiehet olivat aloittaneet nämä tutkimukset jo 1800-luvun lopulla siirtomaassaan Lounais-Afrikassa, nykyisessä Namibiassa (Ferguson 2012, 176).

Kuten edellä on mainittu, niin monet syyt aiheuttivat ruotsin kielen jahtaamista. Mutta toisaalta monet yhteiskunnalliset, taloudelliset ja poliittiset tapahtumat vaikuttivat ruotsin kielen selviytymiseen.

Vuonna 1929 syntynyt lapuanliike ei katsonut kieliongelman uhkaavan Suomea, vaan “Neuvostoliiton ajaman maailmanvallankumousta pohjustavaksi uskotun kommunismin”. Lapuanliike julisti kielirauhan sen jälkeen, kun eduskunta oli hylännyt Helsingin yliopiston suomalaistamisen helmikuussa 1932. Suomi määritteli myös pohjoismaisen ulkopoliittisen linjansa vuonna 1935. Parin vuoden kuluttua annettu uusi yliopistolaki säilytti yliopiston kaksikielisenä, vaikka suomen kieltä korostettiinkin lakitekstissä. (Klinge 1990, 78, 88 ja 98). Yliopiston kieli-riidan rauhoittuminen vaimensi myös oppikoulun kielikiistaa, koska jatko-opinnoissa ja valtion viroissa tarvittiin edelleen ruotsin kieltä.

Suomessa jo ennen maailmanlaajuista lama-aikaa alkanut

talouspula heikensi oppikoulujen ja oppilaiden vanhempien mahdollisuutta kasvattaa opiskelijamääriä. Lukuvuonna 1930-1931 opiskelijoita oli oppikouluissa suunnilleen sama määrä eli 49 500 kuin lukuvuonna 1934-1935 (ks. STVK 1940, 226-227). Into opiskella oli valtava, mutta pula-aikana jo lukukausimaksut, koulukirjat, matkat tai koulukortteeri olivat liian kalliita monille vanhemmille. Lehdetkin osallistuivat kielikeskusteluun erittäin pidättyvästi, sillä 1930-luvun alussa Helsingin Sanomat, Ilkka ja Suomen Sosialidemokraatti eivät laatineet aiheesta yhtään pääkirjoitusta, Uusi Suomikin vain kolme ja Hufvudstadsbladet viisi Oppikoulukomitean mietinnön ilmestymisestä huolimatta.

Oppikoulukomiteoiden suunnitelmat eivät myöskään toteutuneet 1930- ja 1940-luvuilla, mikä säilytti ruotsin kielen aseman kouluissa entisellään.

Aitosuomalaisten ruotsin kielen politiikka menetti keskeisen asemansa kansainvälisen tilanteen kiristyessä ja Suomen ulkopoliittikan suuntautuessa pohjoismaisen puolueettomuuden kannalle. Kansainvälinen politiikka oli päättäjille kieliriitaa keskeisempi 1930-luvun lopulla.

Yliopiston kieliriita julistettiin päättyneeksi talvisodan aikana ja aitosuomalaisuus poliittisena liikkeenä lakkasi (Klinge 1990, 78). Oppikoulujen kielikeskustelu sai sen sijaan uusia vivahteita talvi- ja jatkosodan jälkeen. Monet tällöin perustetut oppikoulut ottivat ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi saksan opettajaresurssien ja omaksutun kielipoliittikan perusteella. Varsinkin oppikoulunsa 1950-luvulla aloittaneet suurten ikäluokkien maaseutuoppilaat alkoivat siis ruotsin lisäksi lukea saksaa, mitä ei kuitenkaan ole jälkeenpäin pidetty huonona vaihtoehtona.

Sen sijaan ne 15 koulun oppilaat, jotka joutuivat ottamaan ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi venäjän, kokivat pakkovenäjän rankaksi. Kosti Laitinen kertoo, että “monien venäjän lukijoiden kohdalla oppikoulutie päättyi jo keskikoululuokilla juuri

venäjän vuoksi. Hänen omassa ikäryhmässään toisella luokalla pakkovenäjän aloittaneista noin 40 luokkatoverista ylioppilas-kirjoituksiin osallistui seitsemän oppilasta”. Venäjän opettamista ei vaadittu 1944 välirauhan sopimuksessa, mutta mahdollisissa keskusteluissa se on saattanut tulla esille. Suomi-Neuvostoliitto-Seurassa ainakin puhuttiin suunnitelmallisen venäjän kielen järjestämisestä. Kouluhallituksen valmisteltua asian opetusministeriö päätti toukokuussa 1946, että valtion 15 oppikoulun kieliohjelma sisälsi pakollisen venäjän. Kosti Laitinen toteaa, että “suurimmalle osalle pakkovenäjäloukalle joutuneista se merkitsi jatko-opintoja ajatellen lähinnä kieliinvaliditeettia ja tarvetta hankkia muuta kielitaitoa”. (Laitinen 2013, 4-9).

Suomi taipui voittajavaltio Neuvostoliiton edessä niin paljon, että täällä alettiin opettaa valtion oppikouluissa venäjän kieltä. “Herkkyysspolitiikkamme” vaikutusvaltaista itänaapurია kohtaan jatkui koko kylmän sodan ajan.

Länsinaapuri Ruotsiin ja sen kieleen monet suomalaiset tutustuivat perusteellisesti joutuessaan sinne siirtolaisiksi varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla. Oppikoulussa hankitusta pakkoruotsista oli heille nyt runsaasti hyötyä. Kotimaassa Suomessa pakkoruotsi otettiin 1970-luvun alussa käynnistetyn peruskoulun ohjelmaan poliittisen ratkaisun jälkeen. Pakkoruotsi jäi siis kytemään. Kielilieskat hehkuvat siis ajoittain.

Varsinkin tänä vuonna sanomalehdissä aiheesta on laadittu kirjoituksia innokkaasti sekä mielipideosastolle että kolumneihin. Entiset ja nykyiset poliitikot ovat myös osallistuneet halukkaasti keskusteluun. (Ks. esim. HS 17.3.2013, 12.8.2013, 13.8.2013: s. A 8 ja AI 15.3.2013 s. 2, 22.7.2013). Pakkoruotsiongelmaan on etsitty ratkaisua myös toisista monikielisistä maista. Eräs malli löytyy Sveitsistä, jossa opetetaan sujuvasti saksaksi ja ranskaksi. RKP:n entinen puheenjohtaja Christoffer Taxell kuitenkin sanoi, että “kaksikielisyys johtaa yksikielisyteen”. Jos siis koulussa opetettaisiin sekä

ruotsin- että suomenkielisiä oppilaita yhtäaikaa jommallakummalla kielellä, niin ruotsi tuhoutuisi ja suomi saisi murskavoiton. RKP:n mielestä Suomen kaksikielisuuden takaavat yksikieliset koulut. Kaksikielisen identiteetin sijaan Suomeen on syntynyt kaksi kieli-identiteettiä. (Turtiainen 2013, HS 16.3.2013).

Kieliriita on nyt elokuussa 2013 roihahtanut ilmiliekkiin. Eduskunta saa syksyllä keskusteltavaksi ja päätettäväksi 50 000 suomalaisen allekirjoittaman kansalaisaloitteen, jonka mukaan perusasteen yläkoulun pakkoruotsi korvattaisiin vapaaehtoisella ruotsin opiskelulla. Lähes 800 vuotta jatkunut mielenkiinto ruotsin kieltä kohtaan siis jatkuu edelleen.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Suomen asetuskokoelma (AsK) 1919, 1922, 1939

Suomen tilastollinen vuosikirja (STVK) 1940. Tilastollinen päätoimisto. Helsinki 1941.

Valtiopäivät (VP) 1919-1938: liitteet, pöytäkirjat (ptk).

Komiteanmietinnöt (KM)

KM 20/1923. Suomen ruotsinkielisen väestön asemaa ja oikeuksia käsittelevän komitean mietintö. (Tulenheimon komitea)

KM 6/1933. Oppikoulukomitean mietintö. Helsinki 1933. (OKK)

KM 4/1938. Opetustoimen uudistamiskomitean mietintö. Helsinki 1938. (OUK)

Sanomalehdet (pääkirjoitukset)

Aamulehti (Al) 2013

Helsingin Sanomat (HS) 1926-1939, 2013

Hufvudstadsbladet (Hbl) 1921-1939

Ilkka 1928, 1929, 1936
Suomen Sosialidemokraatti (SS) 1936-1939
Uusi Suomi (US) 1923-1939

Kirjallisuus ja artikkelit

Borg, Olavi 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964 Porvoo. WSOY.

Enäjärvi, Elsa 1929. Englanti ruotsin sijaan ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi suomalaisiin kouluihin. Kansallisia kysymyksiä n:o 2. Helsinki. Suomalaisuuden Liitto.

Eskelinen, Heikki 2004. Me tahdomme suureksi Suomeen. Akateemisen Karjala-Seuran historia I 1922-1939. WSOY.

Ferguson, Niall 2012. Civilization. The Six Killer Apps of Western Power. Penquin Books.

Kiuasmaa, Kyösti 1971. Oppikoulun järjestysmuutoksien tutkimus 1920- ja 1930-luvuilla. Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitos Julkaisusarja A: Tutkimusraportti N:o 2. 31.5.1971.

Kiuasmaa, Kyösti 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu. Pohjoinen.

Klinge, Matti 1990. Vallankumouksesta talvisotaan. Teoksessa Helsingin yliopisto 1917-1990, kirj. Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola, John Strömberg. Otava, Keuruu 1990.

Laitinen, Kosti 2013. Sotakorvausvenäjää ajettiin Suomen kouluihin. Kanava 4/2013, Suomalainen Suomi 678.

Männistö, Jyrki 2007. Kansanopetuksen toteutuminen muutti oppikoulun perustaa. Teoksessa Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys XLV. 2007. SKHS.

Männistö, Jyrki 2008. Sivistyksen vai käytännön tarve? Uusia oppikouluja haluttiin ja vastustettiin 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa Koulutuksen aatteita, rakenteita ja toimi-

joita. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys XLVI. 2008.SKHS.

Pietiäinen, Jukka-Pekka 1995. Yksityisoppikoulut nuorena tasavallassa 1917-1944. Teoksessa Yksityisoppikoulujen historia 1872-1977, kirj. Jari Salminen, Jukka-Pekka Pietiäinen ja Jouko Teperi. Helsinki. Painatuskeskus Oy.

Teperi, Jouko & Salminen, Jari 1993. Yksityiskoulumatrikkeli 1872- 1977. Rauma. Kirjayhtymä.

Turtiainen, Suvi 2013. Taxellin paranoia. Kolumni Helsingin Sanomissa 16.3.2013.

Uusi-Hallila, Tuula. Kieli ja identiteetti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 11. <http://www.finlit.fi/oppimateriaalit/kielijaidentiteetti>